مدیریت شهری
شماره ۳۴ بهار ۱۳۹۳
No.34 Spring 2014
۹۳-۱۰۷
زمان دریافت مقاله: ۱۳۹۱/۴/۳ زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۲/۲/۶

شناسایی عوامل موثر بر جهانی‌شدن کلانشهر تهران و ارائه راهکارهایی جهت ارتقای آن

زهرا آزاد-کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه هنر تهران، تهران، ایران.
نگین مظفری*-کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
مهسا مستقیم-کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه هنر تهران، تهران، ایران.
احمد خلیلی- دانشجوی دکترای برنامه ریزی شهری و منطقه‌ای، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

چکیده
شهرهای جهانی شهرهایی هستند که نه‌تنها گردش سرمایه جهانی را از طریق به جریان‌انداختن سرمایه، اطلاعات و سایر جریان‌های فیزیکی در شبکه فرامرزی مالی امکان‌پذیر می‌کنند، بلکه از گردش سرمایه جهانی در راستای ارتقای ابعاد گوناگون اقتصادی، سیاسی، اجتماعی وکالبدی خود نیز بهره می‌گیرند. بنابراین بی‌توجهی به مقوله جهانی‌شدن می‌تواند به محرومیت از بهره‌گیری از این سرمایه‌های شگرف در شهر منجر شود. در این راستا پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل موثر بر جهانی‌شدن شهر تهران و ارائه راهکارهایی جهت ارتقای آن صورت‌گرفته است. بدین منظور، پس از تعریف جهانی‌شدن و شهرهای جهانی، شاخص‌ها و معیارهای جهانی‌شدن شهرها از طریق مطالعه اسنادی مقالات معتبر در این زمینه شناسایی شده‌اند. سپس این شاخص‌ها از طریق پرسشنامه و براساس نظر متخصصین و اساتید دانشگاهی در رابطه با شهر تهران بومی‌شده‌اند. در مرحله بعد، مهمترین عوامل موثر بر جهانی‌شدن تهران با استفاده از تحلیل عاملی شناسایی شده‌است. نهایتاً راهکارهایی عملیاتی جهت ارتقای نقش جهانی تهران با استفاده از تحلیل رگرسیونی پیشنهاد گردیده است. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که تسهیلات خدماتی و مالی، همزیستی فرهنگی ـ سیاسی، تعاملات اقتصادی فرامرزی و روابط بین‌المللی در مقایسه با سایر عوامل بیشترین اهمیت را در جهانی‌شدن تهران برعهده دارند. بر این اساس اتخاذ راهکارهایی همچون فراهم آوردن زمینه حقوقی و نیز امنیت اقتصادی جهت استقرار شرکت‌های چند ملیتی، تقویت مبادلات اقتصادی و مالی تهران با سایر شهرهای جهانی فعال، ایجاد و بهبود تسهیلات لازم برای جذب جمعیت خارجی و حذف موانع تجارت آزاد می‌تواند به ایجاد و تقویت نقش جهانی تهران منجر شود.
واژگان کلیدی: جهانی‌شدن،کلانشهر تهران، تحلیل عاملی، تحلیل رگرسیونی.

Identifying Factors Affecting Tehran Metropolis Globalization and Proposing Strategies to Promote Its Global Role

Abstract
As globalization expanded in recent years, a great number of cities especially in developing countries have concentrated on effective efforts in order to be taken into consideration as global cities. Among these cities, the absence of Tehran, as one of the largest cities of Asia is tangible. Although Tehran has great potential of taking the advantage of these capitals, on the grounds that it is located in the Heartland Area , GAWC world-city status classified Tehran among the cities that are neither global nor shared their national territory with a world city. Therefore, continuing denial of employing these capitals can end up with the deprivation from enormous advantages following these flows. In this regard, this study is carried out to propose some strategies to promote Tehran as a global city based on identifying key factors which can lead to its globalization.
Keywords: globalization, Tehran Metropolis, factor analysis, regression analysis.

* نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۲۲۸۷۳۳۲۴؛ رایانامه: negin.mozafari@ut.ac.ir

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

۱- مقدمه

سیستم مالی جهانی به حدی از پیچیدگی رسیده است که نیازمند شبکه فرامرزی مراکز مالی به منظور خدمات‌رسانی به عملکردهای سرمایه جهانی است (Sassen,2002,23). در این سیستم مالی «شهرها بعنوان مراکز انباشتی به کارگرفته می‌شوند که فضای جریان‌های سرمایه، اطلاعات و سایر جریان‌های فیزیکی در آن هماهنگ و مدیریت می‌شوند» (Taylor et al,2008, 321). این شهرها که شهرهای جهانی نامیده می‌شوند، از گردش سرمایه جهانی در راستای ارتقای ابعاد گوناگون اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و کالبدی خود بهره می‌گیرند؛ بنابراین میزان جهانی‌شدن یک شهر به معنای میزان بهره‌وری آن از سرمایه‌های اقتصادی وانسانی است. به همین منظور در سال‌های اخیر بسیاری از شهرها و بخصوص شهرهای واقع درکشورهای رو به توسعه اقدامات موثری در راستای تبدیل شدن به شهرهای جهانی انجام داده‌اند. در این میان غیبت شهر تهران به عنوان یکی ازکلانشهرهای بزرگ قاره آسیا به وضوح قابل مشاهده است. بر اساس بررسی‌های انجام شده در بسیاری موسسات ارزیابی جهانی‌شدن، شهر تهران«در میان شهرهایی دسته‌بندی شده که نه‌تنها جهانی‌شده نیستند، بلکه حتی قلمرو خویش را نیز در اختیار جهانی‌شدن قرار نمی‌دهند» (Short, 2004,296). بر این اساس ادامه این روند منجر به محرومیت شهر تهران از مزایای ناشی از بهره‌برداری از این سرمایه‌های شگرف جهانی خواهد بود. پژوهش حاضر سعی در پاسخگویی به این دو پرسش دارد که عوامل تاثیرگذار بر جهانی‌شدن شهر تهران کدامند؟ و چه راهکارهای عملی را می‌توان در راستای ارتقای نقش جهانی تهران بکارگرفت؟

۲- روش تحقیق

پژوهش حاضر به توصیف و تحلیل عوامل موثر بر جهانی‌شدن شهر تهران می‌پردازد؛ بنابراین از روش توصیفی- تحلیلی استفاده شده است. در راستای شناسایی شاخص‌های جهانی‌شدن از مطالعات اسنادی بهره گرفته شده است. از آنجایی که شاخص‌های ارائه شده در رابطه با شهرهای جهانی «بر اساس تعدادی از شهرهای واقع در اقتصاد صنعتی پیشرفته فرمول‌بندی شده‌اند» (Shatkin, 2007,4)، در پژوهش حاضر سعی شده است تا با در نظرگرفتن شرایط محلی و همچنین میزان دسترسی به داده‌های آماری، شاخص‌های استخراج شده با شرایط ایران و به خصوص شهر تهران تطبیق داده شوند. سپس، میزان تاثیرگذاری این شاخص‌ها بر جهانی شدن شهر تهران از طریق پرسشنامه مورد بررسی قرارگرفته است. جامعه آماری در این بررسی، اساتید، متخصصان و دانشجویان شهرسازی بوده‌اند و تعداد پرسشنامه‌ها با توجه به شرط استفاده از تحلیل‌عاملی، پنج برابر تعداد شاخص‌ها و ۱۰۰ عدد بوده است. به منظور خلاصه‌سازی و همچنین تعیین اولویت شاخص‌ها از دو روش تحلیل عاملی و تحلیل رگرسیونی با استفاده از نرم‌افزار SPSS بهره گرفته شده است. «تحلیل‌عاملی، تکنیکی چند متغیره در راستای شناسایی روابط نهفته میان مجموعه‌ای از متغیرهاست. این تکنیک به منظور استخراج عوامل از مجموعه‌ای از متغیرهای ناهمبسته به‌کار برده می‌شود» (Zebardast, 2009, 314). با توجه به روابط پنهان شاخص‌ها با یکدیگر در مبحث جهانی‌شدن و نیز به دلیل تعدد شاخص‌ها و در راستای شناسایی عوامل موثر بر جهانی‌شدن شهر تهران، از تحلیل عاملی استفاده شده است. از آنجایی که عمده شاخص‌های مورد بررسی در این پژوهش دارای مقیاس کیفی می‌باشند، از رتبه‌بندی لیکرت جهت‌کمی‌سازی آنها استفاده شده‌است. پس از انجام تحلیل عاملی، به منظور ارائه راهکارهایی جهت ارتقای نقش جهانی کلانشهر تهران و تعیین اولویت راهکارها، از تحلیل رگرسیونی خطی چند متغیره استفاده شده است. در این روش یک متغیر وابسته و چندین متغیر مستقل وجود دارند. در واقع این روش تعیین‌کننده میزان تاثیر تغییرات متغیرهای مستقل (عوامل شناسایی شده با استفاده از تحلیل‌عاملی) بر متغیر وابسته (جهانی‌شدن شهر تهران) است. برای شناسایی عوامل دارای بیشترین تاثیر بر جهانی‌شدن شهر تهران، از متد Stepwise در تحلیل رگرسیونی چندمتغیره استفاده شده است.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

۳- مبانی نظری و پیشینه تحقیقاتی

۳-۱- مفهوم جهانی‌شدن و شهر جهانی

جهانی‌شدن، یکپارچگی فزاینده اقتصاد، جوامع و فرهنگ‌ها در سرتاسر جهان است (Hales et al, 2010, 2). جهانی‌شدن می‌تواند به عنوان فرآیندی سه لایه شامل جهانی‌شدن اقتصادی، جهانی‌شدن فرهنگی و جهانی‌شدن سیاسی درنظرگرفته شود (Short et al,2000, 317). اما آنچه‌که بیشتر صاحب‌نظران در رابطه با جهانی‌شدن مد نظر دارند، واقف به جنبه‌های اقتصادی جهانی‌شدن است. به عنوان مثال شورت در کتاب جهانی‌شدن و شهر، جهانی‌شدن را ناشی از افزایش شگرف گردش سرمایه در جهان در دهه‌های گذشته می‌داند (شورت و همکاران، ۱۷). به عبارت دیگر «جهانی‌شدن عنوان ساده‌ای برای توسعه تجارت جهانی، مالیه و ارتباطات است‌که در ۲۰ سال گذشته اتفاق افتاده است» (Mccann, 2003,166). یکپارچگی اقتصادی بین‌المللی ناشی از این جهانی‌شدن اقتصادی «که خصوصا به دنبال جریان‌های فرامرزی سرمایه، محصولات، تجارت و تکنولوژی از دهه ۱۹۷۰ به وقوع پیوسته است، به طرز قابل توجهی روابط اجتماعی و ماهیت مکان‌ها را در اکثر نقاط جهان دگرگون ساخته است» (Sites,2003, 333). صاحب نظرانی چون ساسن، کاستلز، فریدمن و شورت معتقدند که در این فرآیند، شهرها به عنوان فرماندهان اقتصاد جهانی در نظر گرفته می‌شوند (Sassen,1991: Casttels,1996 :Short et al,2000 : Friedman,1986)؛ مراکزی که تجارت در آنها هدایت می‌شود، سرمایه‌های اجتماعی رو در رو قرارمی‌گیرند، اطلاعات مبادله می‌شوند، فرهنگ تجربه می‌گردد و سیاست‌ها شکل می‌گیرند (Hales et al, 2010,2). ساسن معتقد است «بازارهای ملی و جهانی و نیز سازمان‌های یکپارچه جهانی[1] نیازمند مکانهایی مرکزی هستند که عمل جهانی‌شدن در آن به وقوع بپیوندد. شهرها مکان‌های مورد نظر برای تولید این خدمات هستند» (Sassen, 2002,17). به دنبال نظراتی از این قبیل واژه شهر جهانی[2] به ادبیات جهانی‌شدن راه یافت.

اصطلاح «شهرجهانی» [به معنایی که امروزه به‌کار برده می‌شود]، برای اولین بار توسط پاتریک گدس در سال ۱۹۱۵ به منظور اشاره به شهرهایی که در «دسته‌ها یا مجموعه‌های جدید و وسیع» گسترش یافته‌اند، ابداع شد. او سپس از «نبرد بین جوامع[3] برای هستی» در این شهرهای نوظهور خبر داد که تنها از طریق «اثربخشی مدنی» ماکه تصویری «از امکانات در حال گشایش اصلاح اجتماعی و پیشرفت مردم،کار و مکان همراه با هم» است، قابل حل می‌باشد.

در سال ۱۹۶۶، پیتر هال کتاب شهرهای جهانی را منتشر نمود. او در این کتاب به بررسی این موضوع پرداخت‌که چگونه شهرهایی مثل نیویورک، لندن، پاریس، توکیو و مسکو از مناطق خود بزرگتر شده‌اند. هال این شهرها را بعنوان مراکز عمده قدرت سیاسی، مقر حکومت ملی و بین‌المللی، مرکز ثقل تجارت، مالیه و ارتباطات، و تمرکز پتانسیل‌های تحصیل، پژوهش، هنر و فرهنگ معرفی کرده است (Ng et al, 2003,152).

در سال ۱۹۸۶، جان فریدمن «فرضیه شهرهای جهانی»[4] را ارائه نمود. او در این فرضیه «تقسیمات جدید نیروی کار بین‌المللی» را مطرح می‌کندکه از طریق شهرهای جهانی سازماندهی می‌شود. این شهرها به علت نقش خود به عنوان «مراکز کنترل»[5] انباشتگی سرمایه جهان[6] و در نتیجه ساختار درونی اقتصادی و اجتماعی خود منحصربه‌فرد هستند» (Beaverstock et al,2000,45). او همچنین ویژگی‌های شهر جهانی را اینگونه برمی‌شمرد:

۱. بازسازی متداول مشاغل در این شهرها به شکل و وسعت اتصال آنها به اقتصاد جهانی مربوط می‌شود.

۲. این شهرهای کلیدی توسط سرمایه بین‌المللی بعنوان نقاط پایه تعیین قیمت در سازمان فضایی، توزیع محصول و بازارها مورد استفاده قرار می‌گیرند. ارتباطات منتج، امکان سازماندهی شهرهای جهانی را در یک سلسله مراتب پیچیده فضایی فراهم می‌کند.

۳. عملکردهای کنترلی جهانی به بهترین شکل توسط

1. globallyintegratedorganizations
2. global city world city
3. intersocial
4. world city hypothesis
5. control centers
6. world capital accumulation

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

تعداد دفاتر نمایندگی[7] شرکت‌های فراملیتی اندازه‌گیری می‌شود.

۴. شهرهای جهانی عرصه[8] تمرکز و انباشت سرمایه بین‌المللی هستند.

۵. شهرهای جهانی مقصد مهاجران داخلی و بین‌المللی‌اند.

۶. تکوین شهر جهانی قطبیت فضایی و طبقات اجتماعی ایجاد می‌کند.

۷. رشد شهر جهانی هزینه‌های اجتماعی تولیدمی‌کندکه از ظرفیت مالی کشور تجاوز می‌نماید (Ng et al,2003, 152).

ساسکیا ساسن نیز در مجموعه سه‌گانه شهرهای جهانی[9] خود-که در آن به بررسی سه شهر لندن، نیویورک و توکیو می‌پردازد- مدعی می‌شود که شهرهای جهانی چیزی بیش از مراکز مالی صرف هستند. برای ساسن(۱۹۹۱)، مالیه تنها مجموعه‌ای از خدمات تولیدی پیشرفته‌ای است که شهرهای جهانی را به عنوان مکان‌های تولید فراصنعتی[10] معرفی می‌نماید. برای وی شهر جهانی نه‌تنها مدیریت بلکه مکان هندسی تمرکز خدمات ضروری مورد نیاز سرمایه جهانی است (Beaverstock et al, 2000, 46).

نظریه‌پرداز دیگری که به بحث در رابطه با شهرهای جهانی می‌پردازد، امانوئل کاستلز است. او در تئوری کلی‌تر خویش، «ظهور اجتماع شبکه‌ای»[11]، شهرهای جهانی را متشکل از دگردیسی‌های شناخته شده اجتماعی[12] می‌داند. «برای کاستلز (۱۹۹۶)، شهرهای جهانی به دلیل روندی که خدمات پیشرفته، مراکز تولیدی و بازارها در شبکه جهانی را به هم متصل می‌کند، بر ثروت و قدرت خود می‌افزایند. به طور مختصر، شهرهای جهانی توسط جریان‌های درون آنها (اطلاعات، دانش، پول و وقایع فرهنگی) ساخته می‌شوند. همچنین کاستلز معتقد است که شهرهای جهانی فرآیندهایی هستندکه به وسیله آنها مراکز تولید و مصرف خدمات پیشرفته و جوامع محلی تابع آنها، به شبکه جهانی متصل‌اند» (Ibid,47).

۳-۲- تبیین فرصت‌ها و تهدیدهای جهانی‌شدن شهرها

روندهای موجود در اقتصاد شهری و تقاضای رو به رشد در تمامی صنایع برای موسسات خدماتی، گویای این واقعیت است که شهرها به عنوان مکان‌های تولیدی مورد نظر برای چنین خدماتی محسوب می‌شوند (Sassen,2002,23). «از این منظر، شهرهای جهانی، دیگر در ظرف اقتصادهای محلی یا ملی قرار نمی‌گیرند بلکه عمدتاً در شبکه‌های مالی، تجاری، و تولید فرامرزی قرار می‌گیرند» (Sites,2003, 333). در این فرآیند تنها اقتصاد جهانی نیست که از شهرها منتفع می‌شود، بلکه شهرها نیز از این جریان‌های شگرف سرمایه سود می‌برند: «این نقش‌های خارجی اقتصادی، منجر به تغییر الگوهای توسعه درونی شهرها می‌شود» (Ibid, 334). هر شهر به منظور بدست آوردن و پایدار کردن پایگاه مالی خود نیازمند آن است که با سراسر جهان ارتباط برقرارکرده و زمینه‌های لازم جهت جذب سرمایه جهانی را فراهم نماید. «به منظور گسترش بازار سرمایه، جریان کالا و جذابیت برای سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی، شهر بایستی به عرصه جهانی و به این ترتیب عرصه‌های بسیاری وارد شود. توانایی جذب و حفظ جمعیت تحصیل‌کرده، زیرساخت‌های مورد نیاز جریان آزاد اطلاعات، اشتیاق اجتماعی جهت انتقاد و تفسیر، قدرت فرهنگ جهت غنی‌کردن شیوه زندگی و مناظرات جهانی و توانایی تبدیل شدن به بخشی از محاورات بین‌المللی در سیاست،کلیدهای ضروری جهت دستیابی به عملکردی قانع‌کننده است» (Hales et al, 2010,14). «درگیر شدن در این معاملات تخصصی، نیازمند دگرگونی‌های عظیم در بخش‌های رو به رشد این شهرها و تغییرات اساسی در سیاست‌ها توسط دولت‌های درگیر است. توسعه عملکردهای شهر جهانی نیازمند توسعه در زمینه زیرساخت‌ها، ساختارها و سیاست‌هاست که می‌تواند به تغییرات اساسی نظم سیاسی، اقتصادی و فضایی بیانجامد» (Sassen, 2002,30). در واقع ایجاد زیرساخت‌های لازم برای جذب سرمایه‌گذاری‌های

7. Representative office
8. theatre
9. triad of 'global cities'
10. postindustrial
11. The Rise of the Network Society
12. broad societal transformation

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

بین‌المللی، اثرات سازنده بسیاری بر جنبه‌های گوناگون فیزیکی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی این شهرها دارد. از سوی دیگر از آنجایی‌که جهانی‌شدن منجر به افزایش نابرابری جهانی از طریق توزیع درآمد، اموال و قدرت اقتصادی میان ملت‌ها می‌شود، امتناع از پیوستن به شهرهای جهانی عدم برخورداری شهر از سود ناشی از جهانی‌شدن را در پی خواهد داشت. در واقع، اگرچه واژه شهر جهانی جذاب به نظر می‌رسد، اما بایستی توجه‌کرد که «شهرهای جهانی همانطور که مکان‌های انباشت ثروت و رفاه استثنایی هستند، مکان محرومیت‌ها و کمبودهای متعدد نیز می‌باشند» (Ng et al, 2003, 152). لذا بایستی پیش از پرداختن به عوامل موثر بر جهانی‌شدن شهرها و ایجاد یا تقویت این عوامل، جنبه‌های مثبت و منفی جهانی‌شدن و یا به عبارت دیگر نقاط قوت و ضعف آن به طور جامع مورد بررسی قرار گیرند.

مهمترین تاثیر جهانی‌شدن بر شهر را می‌توان جذب سرمایه‌های بین‌المللی و تاثیر آن بر ساختار و اقتصاد شهر و یا به عبارت دیگر الگوی توسعه شهر دانست. «بر اساس بسیاری از مستندات بدست آمده در رابطه با شهرها و جهانی‌شدن، می‌توان اینگونه نتیجه گرفت که اقتصاد جهانی منجر به تقویت و غنای پایه‌های اقتصاد محلی در شهرهای جهانی شده‌است. البته در صورتی که این شهرها پایه‌های اقتصادی خود را حفظ نمایند» (Globalization and Cities", 2002, 6). «بازاریابی تجاری منجر به پرورش طبقه جدیدی ازکارگران تحصیل‌کرده و ایجاد شکل جدیدی از بازار مستغلات و زیرساخت‌ها می‌شود که تاثیری ژرف بر توسعه شهر و بازار مستغلات دارد» (Shatkin,2007, 5). از آنجایی‌که چنین شهرهایی در پی جذب سرمایه‌های جهانی می‌باشند، در راستای ایجاد و ارتقای زیرساخت‌های مورد نیاز سرمایه، کیفیت زندگی و نیز کیفیت طراحی در شهرهای خود تلاش می‌کنند. از سوی دیگر، جذب نخبگان یا سرمایه‌گذاری بر قدرت ذهن و نیز جذب نیروی کار آموزش‌دیده به منظور پیوستن به تجارت جهانی، منجر به ارتقای فرهنگی شهر می‌شود. «علاوه بر این، جهانی‌شدن منجر به انتقال قدرت از دولت‌ها به موسسات و شرکت‌ها می‌شود. دولت‌های ملی وادار به کاهش نقش خویش در قانون‌گذاری وکنترل جریان کالاها، سرمایه و اطلاعات در محدوده مرزهای خود می‌شوند. بنابراین موانع تجارت، مالیات و سرمایه‌گذاری برداشته می‌شود. حذف موانع تجارت و تعرفه‌ها در اقتصادهای ثروتمند جهان مطمئناً به تقویت اقتصادهای ملت‌های کم و میان درآمد کمک کرده است» (Globalization and Cities, 2002, 3). از سوی دیگر این تمرکززدایی «منجر به ایجاد فرصت‌های جدید برای حکومت‌های محلی شهرها و یا توزیع مجدد عملکردهای دولتی و نیز فضاهای سیاسی اقتصادی در تمامی سطوح می‌شود» (Sites, 2003,334-335).

درکنار فرصت‌هایی که جهانی‌شدن برای شهرها بوجود می‌آورد، تهدیدهایی را نیز برای آنها به دنبال داردکه اختصاراً به چند نمونه از آنها اشاره می‌شود. شهرهای جهانی «در معرض آسیب متعدد مسائل توسعه‌ای، اکولوژیکی و اجتماعی قرار دارند» (Ng et al, 2003, 152). تغییرات جهانی شامل تقسیم کار جدید بین‌المللی، رشد شرکت‌های فراملیتی و استفاده فزاینده از فناوری اطلاعات ممکن است بر ساختار شغلی و پیامدهای اجتماعی در درون شهرهای جهانی اثرگذار باشد (Buam, 1997, 1899). فریدمن و ولف این‌گونه استدلال می‌کنند که «واقعیت اجتماعی اولیه در مورد تکوین شهر جهانی، قطبیت در تقسیمات طبقات اجتماعی آن است. پیدایش شهرهای جهانی از طریق تغییرات ساختاری در نیروی کار، باعث افزایش سطح قطبیت اجتماعی می‌شود» (Ibid, 1882). شاتکین[13] این نابرابری‌های اجتماعی[14] ویژه و اجتناب‌ناپذیر در روند توسعه شهر جهانی را در سه دسته بیان می‌کند:

۱. نابرابری اجتماعی که به صورت طبقات اجتماعی[15] در شهر جهانی ظهور می‌یابند و شهر به دو قطبِ طبقه متخصص مرفه[16] و طبقه مستضعف کم‌درآمد بخش خدمات[17] تقسیم می‌شود.

۲. توسعه غیریکنواخت قطبیت اجتماعی[18] در فرم

13. shatkin
14. social inequalities
15. social classes
16. wealthy professional class
17. impoverished low-wage service sector class
18. social polarization

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

فضایی شهر به صورت تبعیض اجتماعی- اقتصادی[19] و دسترسی نابرابر به فضای قابل سکونت[20] متبلور می‌شود. ۳. نهایتاً، نابرابری سیاسی که به روندی اشاره داردکه طی آن سیاست شهری[21] مغلوب گروه‌های ذینفع می‌شود. گروه‌هایی که سیاست‌های مبتنی بر رشد[22] را بر منافع واحدهای همسایگی ارجح می‌دانند (2007,2Shatkin,).

به عبارت دیگر جهانی‌شدن نوعی گزینش اجتماعی و فضایی را به دنبال داردکه در سه مقیاس بین‌المللی، ملی و شهری مطرح می‌شود. در مقیاس بین‌المللی «بیشتر ملت‌های کم‌درآمد و بسیاری از ملت‌های میان درآمد، شانس اندکی در جذب سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی دارند. ضمناً گشودن درب‌ها به روی اقتصاد جهانی بسیاری از صنایع محلی را که سابقاً معیشت بسیاری از جمعیت شهری را تامین می‌کرد، نابود می‌نماید». در مقیاس ملی، سرمایه‌گذاری‌های جهانی معمولاً بر یک یا دو شهر متمرکز می‌شود و از این طریق باعث ایجاد قطبیت فضایی و اجتماعی در سطح ملی می‌گردد. در شهرها نیز «موسسات خدمات‌رسان به بازارهای جهانی، خانه‌ها، مراکز خرید و امکانات تفریحی گروه‌های پردرآمد در نواحی ویژه‌ای از شهرها متمرکز می‌شوند و بنابراین سایر نواحی شهر به دلیل کاهش اشتغال، از بین رفتن زیرساخت‌ها[23] و غیره کنار گذاشته می‌شوند» (Ibid, 6-7). در میان آسیب‌های مطرح شده ناشی از جهانی‌شدن «بیشترین آسیب‌پذیری متوجه پایه‌های اقتصادی شهرهاست» (Ibid, 9).

۳-۳- معیارها و شاخص‌های جهانی‌شدن شهرها

شهرها از منظر رقابت‌پذیری و ارتباط‌پذیری جهانی از یکدیگر متمایز هستند. رتبه‌بندی، میزان رقابت‌پذیری و ارتباط‌پذیری جهانی در شناخت شکل‌گیری مبانی اقتصادی شهر و تبیین الگوهای کلی موفقیت یا شکست شهرها در بازار پرازدحام جهانی، بسیار ارزشمند است.

معیارهای متعدد دیگری نیز وجود داردکه برای شناسایی موقعیت شهرها در رتبه‌بندی جهانی در سراسر جهان مورد استفاده قرار می‌گیرد. فریدمن (۱۹۸۶) در این زمینه، هفت شاخص را ارائه کرده است: وجود مراکز عمده مالی، دفتر مرکزی TNCها، موسسات بین‌المللی، رشد سریع بخش خدمات تجاری، حضور مراکز تولیدی مهم، مراکز اصلی ترابری و میزان جمعیت.

پژوهشگران دیگری نیز معیارهای جدیدی چون وجود ارتباطات راه دور، بالا بودن کیفیت زندگی، مرکز امور بین‌المللی و فرهنگی و مقصد مهاجرت بودن را به معیارهای قبل اضافه می‌کنند (شورت و دیگران، ۱۳۸۶، ۳۸).

درزمینه رتبه‌بندی شهرهای جهانی نیز تاکنون مطالعات و ارزیابی‌های گوناگونی صورت گرفته که هر یک شاخص‌های خاصی را مورد ارزیابی قرارداده‌اند. درمقاله «سیاه چاله‌ها و حلقه گمشده ارتباطات در شبکه شهری جهانی»[24] به منظور شناسایی شبکه شهر جهانی، توزیع خدمات تولیدی پیشرفته[25] در دسته‌ای از شهرها مورد بررسی قرار گرفته است. در نتیجه پژوهش‌های گروه مطالعاتی جهانی‌شدن و شهرهای جهانی[26] ماتریسی از ۳۱۶ شهر و ۱۰۰ موسسه خدمات تولیدی پیشرفته، شامل موسسات حسابداری، تبلیغاتی، بانکداری و بیمه، حقوقی، و مشاوره مدیریتی تهیه شده است. (296-295 ,Short, 2004). برخی مطالعات تجربی به دسته‌بندی بسیاری از شهرهای واقع درکشورهای در حال توسعه به عنوان شهرهای جهانی، بر اساس عملکرد اقتصادی آنها، وجود شعبه‌های جهانی و موسسات تولیدکننده خدمات پرداخته است. اما شهرها بدلیل نقش خود در یکپارچه‌سازی اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی و نیز قرارگیری در مرکز شهر- منطقه‌های جهانی در مسیر قرارگیری در جایگاه شهرهای جهانی واقع شده‌اند. به عنوان مثال شهرهای مانیل، بانکوک و جاکارتا به علت تبدیل شدن به مرکز شعبه شرکت‌های فراملی و

19. Socioeconomicsegregation
20. Livablespace
21. urban politics
22. growth-oriented policies
23. decaying infrastructure
24. Black Holes and Loose Connections in the GlobalUrban Network
25. advanced producer services
26. Globalization and World Cities (GAWC) Research group

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

بنگاه‌های تولیدکننده خدمات به عنوان شهرهای جهانی دسته‌بندی شده‌اند. این شهرها هماهنگ‌سازی تولیدات و خدمات صادراتی در مناطق کلانشهری خود را بر عهده دارند(Shatkin, 2007, 2). شورای امور جهانی شیکاگو[27] و نیز مجله سیاست خارجی[28] برای رتبه‌بندی شهرهای جهانی در سال ۲۰۱۰ از شاخص‌های ای. تی. کیارنی[29] استفاده کرده‌اند. این شاخص‌ها ذیل پنج گروه زیر دسته‌بندی شده‌اند:

- **فعالیت‌های تجاری** شامل تعداد کنفرانس‌های بین‌المللی، جریان کالا (هوایی و زمینی)، بازار سرمایه، تعداد شرکت‌های موجود در بین ۴۰ شرکت خدماتی جهانی؛
- **سرمایه اجتماعی** شامل سرمایه‌گذاری بر قدرت ذهن[30](نخبگان)، ساکنین خارجی یک شهر، تعداد مدارس بین‌المللی و دانشجویان بین‌المللی و وجود دانشگاه‌های برتر دنیا در یک شهر؛
- **تبادل اطلاعات** شامل جریان آزاد اطلاعات و دسترسی آسان به آن، دسترسی سریع به اطلاعات (اینترنت پرسرعت)، مشترکین باند پهن و دفاتر روزنامه، پوشش اخبار بین‌المللی، سانسور و پوشش اخبار خارجی از طریق تعداد عناوین اخبار خارجی در مطبوعات اصلی؛
- **تجربه فرهنگی** شامل تعداد مسافران بین‌المللی و ارتباط با شهرهای خواهر خوانده؛
- **مشارکت سیاسی** شامل تعداد موسسات محلی با دسترسی بین‌المللی، کنفرانس‌های سیاسی، میزگردها[31]، سازمان‌های بین‌المللی، سفارتخانه‌ها و کنسولگری‌ها (Hales et al,2010, 8-13).

واقعیت آن است که شاخص‌های ارائه شده در رابطه با شهرهای جهانی «بر اساس تعدادی از شهرهای واقع دراقتصاد صنعتی پیشرفته فرمول‌بندی شده‌اند» (Shatkin, 2007,4). در حقیقت، بالاترین مراتب شبکه شهرهای جهانی ممکن است به خوبی قابل تشخیص باشد اما عدم وجود رده بندی‌های جزئی‌تر برای شهرهای واقع در رده‌های پایین‌تر از شهرهای فرمانده[32] در اقتصاد جهانی یک مشکل است (et al, 2003, 876 Derudder). به این معنا که شهرهایی مثل نیویورک، لندن و غیره بر مبنای یک سری معیارهای عام و پذیرفته شده، شهرهای جهانی خوانده می‌شوند؛ در حالیکه این معیارها ممکن است برای سایر شهرهای کمتر شناخته شده، متفاوت باشد. در پژوهش حاضر نیز سعی شده‌است که از میان انبوه شاخص‌های جهانی شدن شهرها، آنهایی که با شرایط محلی ایران تطابق بیشتری دارند و با توجه به داده‌های آماری موجود قابل دستیابی هستند، مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرند. در نهایت ۲۱ شاخص منتخب، که بیشترین تاثیرگذاری را در جهانی‌شدن شهر تهران دارند، در قالب جدول زیر ارائه گردیده است.

۴- سنجش شاخص‌های جهانی‌شدن شهرها در کلانشهر تهران

در این بخش به منظور خلاصه سازی شاخص‌ها و شناسایی مهمترین عوامل تاثیرگذار بر جهانی‌شدن تهران از روش تحلیل عاملی (Factor Analysis) استفاده شده است. نتیجه آزمون KMO (0.68<) و بارتلت نشان داده است که همبستگی معنی‌داری بین شاخص‌ها وجود دارد و داده‌ها برای انجام تحلیل عاملی مناسب‌اند. از میان روش‌های موجود جهت خلاصه‌سازی داده‌ها و تعیین تعداد عوامل از رابطه Kaiser بهره‌گرفته شده‌است. بر این اساس تعداد عوامل با توجه به مقدار ویژه‌ی هر عامل مشخص می‌شود و عامل‌هایی که مقدار ویژه آن‌ها(Eigenvalue) بیشتر و یا برابر با یک باشد و میزان قابل توجهی از مقدار ویژه موضوع مورد بررسی را توصیف کنند (60%<) چرخش داده می‌شوند تا توزیع مناسب‌تری از داده‌ها بین آنها ایجاد شود (با ثابت ماندن واریانس تجمعی، واریانس‌های تبیین شده توسط هر یک از شاخص‌ها از توزیع متعادل‌تری برخوردار شوند). سپس این عوامل بعنوان عامل‌های معنی‌دار در نظر گرفته می‌شوند. جدول زیر مقدار ویژه هر عامل را قبل و پس از چرخش نشان می‌دهد. نتایج حاصل از تحلیل عاملی در این

27. Chicago council on global affairs
28. foreign policy magazine
29. A.T. Kearney
30. brain power
31. Think tanks
32. Leading cities

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جدول ۱. مستندسازی شاخص‌های مرتبط با جهانی‌شدن تهران

شاخص	منبع
تعداد کنفرانس‌ها، نمایشگاههای بین‌المللی و وقایع فرهنگی	Hales et al. ,۲۰۱۰؛"Globalization and Cities" , ۲۰۰۲؛Beaverstock et al,۲۰۰۰؛Short et al,۲۰۰۰؛Castells,۱۹۹۶
جمعیت خارجی یک شهر (مهاجرت داخلی و بین‌المللی) و مسافران بین‌المللی	Öktem,۲۰۱۱؛Hales et al. ,۲۰۱۰؛"The global Top ۲۰",۲۰۰۷؛"Measuring Globalization the global top ۲۰", ۲۰۰۵؛Sites, ۲۰۰۳؛Sassen, ۲۰۰۲؛Beaverstock et al.,۲۰۰۰؛Kra¨tke ,۲۰۰۰؛Short et al,۲۰۰۰؛Castells,۱۹۹۶؛Friedmann,۱۹۸۶؛Friedmannet al,۱۹۸۲
تعداد دانشگاه‌ها (مدارس) بین‌المللی	Hales et al. ,۲۰۱۰؛ Sassen, ۲۰۰۲
تعداد دفاتر روزنامه	Hales et al. ,۲۰۱۰؛ Sassen, ۲۰۰۲
کاربران اینترنت (دسترسی به اینترنت پرسرعت) و دسترسی آزاد به اطلاعات	Hales et al.,۲۰۱۰؛"Measuring Globalization the global top ۲۰", ۲۰۰۵؛"Globalization and Cities" , ۲۰۰۲؛Sassen, ۲۰۰۲؛Short, ۲۰۰۲؛Beaverstock et al,۲۰۰۰؛Short et al,۲۰۰۰
جذب نخبگان و جریان‌های فرامرزی نیروی کار تحصیلکرده	Öktem , ۲۰۱۱؛Hales et al. , ۲۰۱۰؛Narayana , ۲۰۰۸b؛Shatkin,۲۰۰۷؛Beaverstock et al,۲۰۰۰؛Short et al,۲۰۰۰؛Sassen, ۲۰۰۲؛Castells,۱۹۹۶؛Sassen,۱۹۹۴؛Friedmann,۱۹۸۶؛Friedmannet al,۱۹۸۲
جذب توریست	Sites, ۲۰۰۳؛Short et al,۲۰۰۰
یکپارچه‌سازی اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی و ارتباطات اقتصادی جهانی	Öktem, ۲۰۱۱؛Narayana ,۲۰۰۸b؛Shatkin,۲۰۰۷؛Sites, ۲۰۰۳؛Sassen, ۲۰۰۲؛Short, ۲۰۰۲
تعداد دفاتر موسسات خدمات تجاری و بازرگانی	Shatkin,۲۰۰۷؛Derudder et al.,۲۰۰۳؛Sassen, ۲۰۰۲؛Kra¨tke ,۲۰۰۰؛Sassen,۱۹۹۱؛Friedmann,۱۹۸۶
جریان کالا (زمینی و هوایی)	Hales et al. ,۲۰۱۰؛Narayana , ۲۰۰۸b؛Sassen, ۲۰۰۲؛Beaverstock et al,۲۰۰۰؛Castells,۱۹۹۶
توسعه تجارت بین‌المللی (جذب سرمایه گذاری‌های بین‌المللی)	Hales et al. ,۲۰۱۰؛Narayana, ۲۰۰۸a, ۲۰۰۸b؛Shatkin,۲۰۰۷؛"The global Top ۲۰",۲۰۰۷؛"Measuring Globalization the global top ۲۰", ۲۰۰۵؛Sites, ۲۰۰۳؛Sassen, ۲۰۰۲؛"Globalization and Cities" , ۲۰۰۲؛Beaverstock et al,۲۰۰۰؛Kra¨tke , ۲۰۰۰؛Short et al,۲۰۰۰
رشد خدمات مالی	Sassen, ۲۰۰۲؛Beaverstock et al,۲۰۰۰
تعداد شرکت‌های پیشرفته تولیدکننده خدمات	Narayana, ۲۰۰۸a؛Taylor et al,۲۰۰۸؛Derudder et al,۲۰۰۳؛ Sassen, ۲۰۰۲؛Short, ۲۰۰۲؛Beaverstock et al,۲۰۰۰؛Kra¨tke , ۲۰۰۰؛Castells,۱۹۹۶؛Sassen,۱۹۹۴؛Sassen,۱۹۹۱

مرحله مشخص‌کننده شش عامل می‌باشدکه درمجموع ۶۶.۸۶ درصد از واریانس کل را به خود اختصاص داده‌اند. جدول شماره ۳ عوامل شناسایی شده را بر اساس شاخص‌های شکل دهنده‌ی آن‌ها پس از انجام چرخش واریماکس[۳۳] و در نظر گرفتن روش Kaiser نشان می‌دهد. بر این اساس و با در نظرگرفتن شاخص‌هایی با ارتباط بیشتر از ۵۰ درصد با هر یک از عوامل، فاکتور ۱،که حدود ۱۴.۳ درصد از واریانس کل را به خود اختصاص داده

33. varimax

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جدول ۲. تشریح واریانس کلی(total variance explain)

Indicators	Initial Eigenvalues			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
برگزاری کنفرانس و نمایشگاه	۵.۳۴۷	۲۵.۴۶۱	۲۵.۴۶۱	۳.۰۱۳	۱۴.۳۴۹	۱۴.۳۴۹
شرایط مساعد برای جذب مسافرین و جمعیت خارجی	۲.۵۹۰	۱۲.۳۳۳	۳۷.۷۹۴	۲.۸۴۹	۱۳.۵۶۸	۲۷.۹۱۷
وجود دانشگاههای بین‌المللی	۲.۰۱۵	۹.۵۹۵	۴۷.۳۸۹	۲.۳۴۲	۱۱.۱۵۲	۳۹.۰۶۸
تعداد دفاتر روزنامه و آزادی آنها	۱.۶۴۶	۷.۸۳۹	۵۵.۲۲۸	۲.۰۳۰	۹.۶۶۷	۴۸.۷۳۶
دسترسی به اینترنت پرسرعت	۱.۳۳۸	۶.۳۷۱	۶۱.۵۹۹	۲.۰۱۸	۹.۶۱۰	۵۸.۳۴۵
شرایط مساعد برای جذب نخبگان	۱.۱۰۶	۵.۲۶۵	۶۶.۸۶۴	۱.۷۸۹	۸.۵۱۹	۶۶.۸۶۴
وجود خدمات گردشگری	.۸۷۱	۴.۱۴۹	۷۱.۰۱۳			
وجود فضای شهری با کیفیت	.۸۶۵	۴.۱۱۹	۷۵.۱۳۲			
ارتباط اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی	.۷۹۷	۳.۷۹۵	۷۸.۹۲۷			
تعداد دفاتر موسسات خدمات تجاری	.۷۰۸	۳.۳۶۹	۸۲.۲۹۶			
جریان آزاد کالا (حذف موانع تجارت آزاد)	.۶۳۸	۳.۰۳۹	۸۵.۳۳۵			
استقرار شرکت‌هایتولیدکننده خدمات	.۵۱۵	۲.۴۵۳	۸۷.۷۸۸			
جذب سرمایه‌گذاری خارجی	.۴۷۳	۲.۲۵۰	۹۰.۰۳۸			
خدمات مالی	.۳۹۶	۱.۸۸۷	۹۱.۹۲۵			
استقرار شرکت‌های چند ملیتی	.۳۴۰	۱.۶۲۰	۹۳.۵۴۶			
وجود خدمات حمل‌ونقل (تعداد پروازهای خارجی)	.۳۲۸	۱.۵۶۱	۹۵.۱۰۷			
وجود مراکز تولیدی	.۲۷۶	۱.۳۱۵	۹۶.۴۲۲			
ارتباط با شهرهای جهانی فعال	.۲۴۸	۱.۱۷۹	۹۷.۶۰۱			
تمرکز زدایی سیاسی	.۱۹۳	.۹۱۷	۹۸.۵۱۸			
کیفیت زندگی	.۱۷۷	.۸۴۲	۹۹.۳۶۰			
وجود زمینه‌های سیاسی و ایدئولوژی خاص	.۱۳۴	.۶۴۰	۱۰۰.۰۰۰			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

است، شامل شاخص‌های جریان آزادکالا (حذف موانع تجارت آزاد) (۰.۷۵۴)، خدمات مالی (۰.۷۰۷)، تعداد دفاتر موسسات خدمات تجاری (۰.۶۶۵)، استقرار شرکت‌های تولیدکننده خدمات (۰.۶۵۱) و تمرکززدایی سیاسی (۰.۵۵۳) می‌باشد. بنابراین این عامل «تسهیلات خدماتی و مالی» نام‌گذاری شده است. به همین ترتیب فاکتور ۲،که ۱۳.۶ درصد از واریانس کل را تبیین می‌کند، «همزیستی فرهنگی- سیاسی» نامیده شده است. فاکتور ۳، با واریانس ۱۱.۲ درصد از واریانس کل، «تعاملات اقتصادی فرامرزی» نام‌گذاری شده است. فاکتور ۴، که واریانس ۹.۷ درصد از واریانس کل را به خود اختصاص می‌دهد بیان‌کننده «کیفیت زندگی مطلوب» می‌باشد. با واریانس ۹.۶ درصد از واریانس کل، فاکتور ۵، «تبادل دانش و اطلاعات» نام‌گذاری شده است و در نهایت فاکتور ۶، با اختصاص ۸.۵ درصد از واریانس کل به خود، «روابط بین‌المللی» نامیده شده است. مجموع عوامل تعیین شده، در حدود ۶۶.۹ درصد از واریانس کل را تشریح می‌کنند و این بدان معناست که در حدود ۶۷ درصد از موضوع جهانی‌شدن تهران توسط این عوامل پوشش داده می‌شود.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جدول ۳. ماتریس دوران یافته عاملی (Rotated Component Matrix)

Indicators	Eigenvalues					
	F۱	F۲	F۳	F٤	F٥	F٦
برگزاری کنفرانس و نمایشگاه		.۵۲۲	.۵۹۵			
شرایط مساعد برای جذب مسافرین و جمعیت خارجی		.۸۰۴				
وجود دانشگاههای بین‌المللی		.۶۳۵			.۴۳۳	
تعداد دفاتر روزنامه و آزادی آنها		.۴۷۶			.۴۳۷	
دسترسی به اینترنت پرسرعت					.۸۶۳	
شرایط مساعد برای جذب نخبگان					.۶۸۱	
وجود خدمات گردشگری		.۶۰۴				.۶۰۹
وجود فضای شهری با کیفیت		.۶۴۲		.۵۱۲		
ارتباط اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی			.۶۵۶			
تعداد دفاتر موسسات خدمات تجاری	.۶۶۵					
جریان آزاد کالا (حذف موانع تجارت آزاد)	.۷۵۴					
استقرار شرکت‌های تولیدکننده خدمات	.۶۵۱					
جذب سرمایه‌گذاری خارجی	.۴۸۷		.۵۶۴			
خدمات مالی	.۷۰۷					
استقرار شرکت‌های چند ملیتی	.۴۷۲					.۶۸۲
وجود خدمات حمل‌ونقل (تعداد پروازهای خارجی)						.۷۶۲
وجود مراکز تولیدی				.۷۰۷		
ارتباط با شهرهای جهانی فعال			.۷۲۱			
تمرکز زدایی سیاسی	.۵۵۳					
کیفیت زندگی				.۸۰۳		
وجود زمینه‌های سیاسی و ایدئولوژی خاص		.۵۴۹	-.۴۱۸			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۴ بهار ۱۳۹۳
No.34 Spring 2014

ماحصل نهایی تحلیل عاملی به صورت نام‌گذاری عوامل شش‌گانه بر مبنای شاخص‌های تشکیل‌دهنده آن‌ها (چنانکه ذکر آن رفت) در جدول ۴ آورده شده‌است:

۵- تغییرات ضروری و راهکارهای عملیاتی جهت ارتقای نقش جهانی تهران

در این بخش از تحلیل رگرسیونی و متد Stepwise با استفاده از نرم‌افزار SPSS بهره‌گرفته شده است. در این متد چند مدل توسط نرم‌افزار پیشنهاد می‌شودکه هر یک از ترکیب تعدادی از عوامل استخراج شده در مرحله قبل تشکیل شده است. از بین این مدل‌ها، آن که دقت بالاتری (خطای تخمین معیار یا Std.Error کمتر) داشته باشد به عنوان مدل بهینه انتخاب خواهد شد. بنابراین، در پژوهش حاضر مدل چهارم با خطای تخمین معیار ۰.۵۳۴ انتخاب شده است (جدول شماره ۵).

در مرحله بعد اهمیت عوامل سازنده مدل منتخب تعیین می‌شود (جدول ۶). هر عاملی که ضریب Beta (ضریب تاثیر هر شاخص ازکل موضوع) بیشتری داشته باشد، از اهمیت بیشتری برخوردار است. بنابراین عامل تعاملات اقتصادی فرامرزی با ضریب ۰.۳۴۲ دارای بیشترین

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جدول ۴. عوامل منتخب و شاخص‌های مرتبط با آنها

ردیف	عامل	شاخص ها
۱	**تسهیلات خدماتی و مالی**	تعداد دفاتر موسسات خدمات تجاری- جریان آزاد کالا- استقرار شرکت‌های تولیدکننده خدمات- خدمات مالی- تمرکززدایی سیاسی.
۲	**همزیستی فرهنگی- سیاسی**	جذب مسافرین و جمعیت خارجی- دانشگاه‌های بین‌المللی- وجود فضای شهری با کیفیت- زمینه‌های سیاسی و ایدئولوژی خاص.
۳	**تعاملات اقتصادی فرامرزی**	برگزاری کنفرانس و نمایشگاه- ارتباط اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی- جذب سرمایه‌گذاری خارجی- ارتباط با شهرهای جهانی فعال.
۴	**کیفیت زندگی مطلوب**	وجود مراکز تولیدی- کیفیت زندگی.
۵	**تبادل دانش و اطلاعات**	دسترسی به اینترنت پرسرعت- شرایط مساعد برای جذب نخبگان.
۶	**روابط بین‌المللی**	خدمات گردشگری- استقرار شرکت‌های چند ملیتی- وجود خدمات حمل‌ونقل (تعداد پروازهای خارجی).

جدول ۵. خلاصه مدل‌های ارائه شده توسط تحلیل رگرسیونی (Model Summary)

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
۱	.۳۴۲[a]	.۱۱۷	.۱۰۸	.۶۲۰۶۵	
۲	.۴۷۷[b]	.۲۲۸	.۲۱۲	.۵۸۳۳۹	
۳	.۵۷۹[c]	.۳۳۵	.۳۱۴	.۵۴۴۲۱	
۴	.۶۰۵[d]	.۳۶۶	.۳۳۹	.۵۳۴۳۲	۲.۲۰۰

a. متغیر مستقل: f۳, f۱, f۲

b. متغیر مستقل: f۳, f۱

c. متغیر مستقل: f۳

d. متغیر مستقل: f۳, f۱, f۲, f۶

جدول ۶. عوامل تشکیل‌دهنده مدل منتخب

جدول ۶. عوامل تشکیل‌دهنده مدل منتخب

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	۴.۱۵۰	.۰۵۳		۷۷.۶۶۹	.۰۰۰
تعاملات اقتصادی فرامرزی	.۲۲۵	.۰۵۴	.۳۴۲	۴.۱۸۵	.۰۰۰
تسهیلات خدماتی و مالی	.۲۱۹	.۰۵۴	.۳۳۳	۴.۰۷۴	.۰۰۰
همزیستی فرهنگی- سیاسی	.۲۱۵	.۰۵۴	.۳۲۷	۴.۰۰۶	.۰۰۰
روابط بین‌المللی	.۱۱۵	.۰۵۴	.۱۷۵	۲.۱۴۲	.۰۳۵

اهمیت است و پس از آن به ترتیب عوامل تسهیلات خدماتی و مالی (۰.۳۳۳)، همزیستی فرهنگی- سیاسی (۰.۳۲۷) و روابط بین‌المللی (۰.۱۷۵) قرارگرفته‌اند.

برای تعیین اولویت اقدامات علاوه بر ضریب اهمیت هر عامل، میانگین عدم تاثیرگذاری آن نیز بایستی مد نظر قرارگیرد. برای تعیین میزان عدم تاثیرگذاری هر عامل ابتدا باید میانگین تاثیرگذاری از شاخص‌های شکل‌دهنده آن‌ها محاسبه گردد. محاسبه میزان تاثیرگذاری شاخص‌ها از طریق محاسبه میانگین امتیاز کسب شده توسط هر شاخص در پرسشنامه‌ها (مبتنی بر

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جدول شماره ۷. اولویت‌بندی شاخص‌ها

جدول شماره ۷. اولویت‌بندی شاخص‌ها

عوامل	شاخص ها	میانگین تاثیرگذاری	میانگین عدم تاثیرگذاری	ضریب اهمیت	بار عاملی	امتیاز نهایی	اولویت
روابط بین‌المللی	خدمات گردشگری	۴.۴۲	۰.۵۸	۱	۰.۳۵۳	۰.۲۰۴	۱۶
	استقرار شرکت‌های چند ملیتی	۴.۴۶	۰.۵۴	۱	۰.۳۸۱	۰.۲۰۵	۱۵
	وجود خدمات حمل‌ونقل	۴.۰۲	۰.۹۸	۱	۰.۴۹۲	۰.۴۸۲	۹
همزیستی فرهنگی - سیاسی	جذب مسافرین و جمعیت خارجی	۳.۹۹	۱.۰۱	۲	۰.۳۶۸	۰.۷۴۳	۵
	دانشگاههای بین‌المللی	۳.۹۴	۱.۰۶	۲	۰.۱۷۸	۰.۳۷۷	۱۳
	وجود فضای شهری با کیفیت	۳.۸۷	۱.۱۳	۲	۰.۲۳۲	۰.۵۲۴	۸
	زمینه‌های سیاسی و ایدئولوژی خاص	۴.۳۱	۰.۶۹	۲	۰.۲۷۱	۰.۳۷۳	۱۴
تسهیلات خدماتی و مالی	تعداد دفاتر موسسات خدمات تجاری	۴.۳۱	۰.۶۹	۳	۰.۲۱۵	۰.۴۴۵	۱۱
	جریان آزاد کالا	۴.۳۴	۰.۶۶	۳	۰.۳۰۵	۰.۶۰۳	۶
	استقرار شرکت‌هایتولیدکننده خدمات	۴.۱۱	۰.۸۹	۳	۰.۲۰۲	۰.۵۳۹	۷
	خدمات مالی پیشرفته	۴.۰۸	۰.۹۲	۳	۰.۳۱۸	۰.۸۷۷	۲
	تمرکز زدایی سیاسی	۳.۸	۱.۲	۳	۰.۲۱۳	۰.۷۶۶	۴
تعاملات اقتصادی فرامرزی	برگزاری کنفرانس و نمایشگاه بین‌المللی	۳.۵۳	۱.۴۷	۴	۰.۲۸۴	۱.۶۶۹	۱
	ارتباط اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی	۴.۶۴	۰.۳۶	۴	۰.۲۷۵	۰.۳۹۶	۱۲
	جذب سرمایه‌گذاری خارجی	۴.۵۱	۰.۴۹	۴	۰.۲۴۲	۰.۴۷۴	۱۰
	[illegible]	۴.۳۸	۰.۶۲	۴	۰.۳۱۸	۰.۷۸۸	۳

روش لیکرت) تعیین شده است. سپس میزان عدم تاثیرگذاری باکسر این میانگین از عدد پنج برآورد گردیده است (جدول ۷). در مرحله بعد به منظور اتخاذ راهکارهای عملیاتی، پس از آنکه اولویت عوامل بر مبنای ضریب اهمیت آن‌ها مشخص شد، برای مشخص‌کردن و تدقیق نمودن اولویت حوزه‌های نیازمند اقدام، به شاخص‌های تشکیل‌دهنده عوامل یک امتیاز نهایی اطلاق شده است. برای محاسبه این امتیاز، میانگین عدم اثرگذاری هر شاخص در بار عاملی آن و ضریب اهمیت عامل مربوطه آن ضرب شده است. امتیاز نهایی کسب شده نشان دهنده اولویت بندی نهایی می‌باشد.

همانطورکه در جدول شماره ۷ نشان داده شده است، بیشترین امتیازات به ترتیب اولویت مربوط به برگزاری کنفرانس و نمایشگاه بین‌المللی، خدمات مالی پیشرفته، ارتباط با شهرهای جهانی فعال، تمرکززدایی سیاسی، جذب مسافرین و جمعیت خارجی، جریان آزاد کالا، استقرار شرکت‌های تولیدکننده خدمات، وجود فضای شهری با کیفیت، وجود خدمات حمل‌ونقل و جذب سرمایه‌گذاری خارجی است؛ بنابراین پرداختن به شاخص‌های یاد شده و ارائه راهبردهای مبتنی بر آن‌ها می‌تواند ارتقای نقش جهانی شهر تهران را سرعت بخشد. در همین راستا و بر مبنای اولویت‌بندی شاخص‌ها، راهکارهای عملیاتی برای بهبود موقعیت تهران در رتبه‌بندی شهرهای جهانی پیشنهاد گردیده است (جدول شماره ۸).

۶- نتیجه‌گیری و جمعبندی

شهرهای جهانی مکان‌هایی مرکزی هستند که عمل جهانی‌شدن در آنها به وقوع می‌پیوندد. در واقع، فضای جریان‌های سرمایه، اطلاعات و سایر جریان‌های فیزیکی در شهرهای جهانی هماهنگ و مدیریت می‌شوند. این جریان شگرف سرمایه نه‌تنها اقتصاد جهانی بلکه ساختار

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جدول ۸. راهکارهای پیشنهادی در راستای جهانی‌شدن کلانشهر تهران

جدول ۸. راهکارهای پیشنهادی در راستای جهانی‌شدن کلانشهر تهران

اولویت	راهکارها
۱	برگزاری کنفرانس‌ها و نشست‌های علمی و نمایشگاه‌های فرهنگی- هنری با حضور شرکت‌کنندگانی از اقصی نقاط دنیا.
۲	فراهم آوردن زمینه حقوقی، قانونی و زیرساخت‌های مورد نیاز جهت استقرار شرکت‌های چند ملیتی در کنار ایجاد امنیت اقتصادی.
۳	تقویت مبادلات اقتصادی و مالی تهران با سایر شهرهای جهانی فعال.
۴	تمرکززدایی از دولت و تقویت ارتباط افقی بین سازمان‌ها و شرکت‌ها و ادارات مربوطه، تفویض نقش دولت به شرکت‌هایخصوصی جهت جذب مشارکت و سرمایه‌گذاری آن‌ها.
۵	ایجاد و بهبود تسهیلات لازم برای جذب جمعیت خارجی نظیر هتل‌هایی با امکانات مناسب، رستوران‌هایی با غذاهای بین‌المللی.
۶	حذف موانع تجارت آزاد نظیر تعرفه‌ها، گمرک، فرآیندهای اداری زمان‌بر و غیره.
۷	ایجاد زمینه لازم برای استقرار شرکت‌های تولیدکننده پیشرفته خدمات نظیر شرکت‌های بانکداری، بیمه، مشاوره حقوقی و غیره.
۸	افزایش کیفیت فضای شهری از طریق ارتقای بهداشت محیط، کاهش آلودگی‌های محیطی بویژه آلودگی هوا، تاکید بر تکنیک‌های طراحی شهری جهت تقویت و افزایش زیبایی‌های بصری و مطلوبیت‌های محیطی.
۹	تقویت خدمات حمل‌ونقل مسافر و کالا از طریق احداث فرودگاه‌ها و پایانه‌های مسافربری با امکانات و تجهیزات کارآمد و ایمن‌سازی خطوط هوایی جهت جذب مسافران.
۱۰	در نظر گرفتن مشوق‌های مالی نظیر معافیت از گمرک جهت جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی.
۱۱	استقرار شعبات بانک‌های بین‌المللی جهت تسهیل گردش سرمایه و نیز تبادل کالا در شهر تهران.
۱۲	برقراری ارتباط تنگاتنگ میان اقتصاد ملی و اقتصاد جهانی از طریق حضور در بازارهای جهانی، صدور کالا، سرمایه‌گذاری بر روی مزایای نسبی تهران.
۱۳	ارتقای سطح علمی دانشگاه‌ها به منظور کسب اعتبار بین‌المللی و جذب دانشجویان و اساتید سایر کشورها برای تحصیل، تدریس، پژوهش.
۱۴	جایگزینی حکمروایی به جای حکومت و تقویت مشارکت مردمی از طریق استقرار حکومت محلی، استفاده از شیوه‌هایی نظیر منطقه‌گرایی.
۱۵	ایجاد زیرساخت‌های لازم مالی، فرهنگی جهت ایجاد جاذبه برای شرکت‌های چندملیتی به منظور استقرار دفاتر نمایندگی‌شان.
۱۶	ایجاد امکانات مناسب نظیر هتل‌ها و اقامتگاه‌ها، رستوران ها، تفریحگاه‌ها هماهنگ با فرهنگ‌های گوناگون

شهرها را نیز تحت تاثیر خود قرار می‌دهد. به عبارت دیگر، جذب سرمایه‌های جهانی به ایجاد پایگاه‌های مالی جدیدی برای شهرها می‌انجامد. بنابراین فراهم آوردن شرایط لازم برای جذب سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی می‌تواند به ارتقای کیفیت زندگی در شهرها بیانجامد. ایجاد این شرایط از طریق شناسایی عوامل و شاخص‌های تاثیرگذار بر جهانی‌شدن شهرها امکان‌پذیر است. پژوهش حاضر نشان داده است که تعاملات اقتصادی فرامرزی، تسهیلات خدماتی و مالی، همزیستی فرهنگی- سیاسی، روابط بین‌المللی،کیفیت زندگی مطلوب و تبادل دانش و اطلاعات شش عامل تاثیرگذار بر جهانی‌شدن شهر تهران هستند. بر اساس نتایج تحلیل عاملی و رگرسیونی «برگزاری کنفرانس‌ها و نشست‌های علمی و نمایشگاه‌های فرهنگی- هنری با حضور شرکت‌کنندگانی از اقصی نقاط دنیا، فراهم آوردن زمینه حقوقی، قانونی و زیرساخت‌های مورد نیاز جهت

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

استقرار شرکت‌های چند ملیتی در کنار ایجاد امنیت اقتصادی، تقویت مبادلات اقتصادی و مالی تهران با سایر شهرهای جهانی فعال و تمرکززدایی از دولت، تقویت ارتباط افقی بین سازمان‌ها، شرکت‌ها و ادارات مربوطه و تفویض نقش دولت به شرکت‌های خصوصی جهت جذب مشارکت و سرمایه‌گذاری آنها»، از جمله مهمترین راهکارهای لازم جهت ورود شهر تهران به عرصه‌ی جهانی هستند. راهکارهای پیشنهادی بر اساس اولویت‌بندی تغییرات ضروری و حوزه‌های نیازمند اقدام را می‌توان در قالب جدول زیر خلاصه نمود:

آنچه بایستی در مسیر حرکت به سمت جهانی‌شدن مدنظر قرار گیرد، لزوم توجه به ویژگی‌های محلی و به خصوص پایه‌های اقتصادی و فرهنگی است که زمینه ظهور عرصه‌های جدیدی را برای شهر تهران فراهم آورده و منجر به تعدیل پیامدهای منفی احتمالی جهانی‌شدن می‌شود. توسعه پایه‌های محلی در کنار جذب سرمایه‌های جهانی منجر به تقویت ویژگی‌های بومی‌از جمله اقتصاد، فرهنگ و غیره شده و زمینه‌ساز ایجاد مزیت نسبی[34] برای شهر تهران می‌شود. به این ترتیب، تهران مانند هر شهر دیگری می‌تواند ضمن حفظ هویت منحصربه‌فرد و ارزش‌های فرهنگی خود، پیوند مستحکم‌تری با جامعه جهانی برقرار کرده و از مزایای ارتباطات گسترده بهره‌مند گردد. در واقع، با توجه ویژه به زمینه‌های محلی، شهر تهران می‌تواند ضمن مهار تهدیدهای احتمالی جهانی‌شدن، این فرآیند را در راستای پیشرفت و توسعه هرچه بیشتر به خدمت درآورد.

منابع و ماخذ

۱. رهنما، محمد رحیم (۱۳۸۵) موانع، مشکلات و راهکارهای جهانی‌شدن شهرهای ایران، مجله‌ی جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره هشتم، ۳۵-۶۴.

۲. شورت، جان،کیم، یونگ هیو (۱۳۸۶) جهانی‌شدن و شهر، ترجمه احمد پوراحمد و شایان رستمی، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، تهران.

۳. نوابخش، مهرداد؛ ملکی نظام آباد، رسول؛ معصومی، محمد تق ی(۱۳۸۸) رویکردی نوین به نمودهای جهانی‌شدن در کلانشهرهای کشورهای جنوب، نشریه هویت شهر، شماره پنجم، ۱۱۰-۹۹.

4. Beaverstock, JV, Smith, RG, Taylor, PJ, Walker, DRF & Lorimer H 2000, 'Globalization and world cities: some measurement methodologies', Applied Geography, No. 20, pp.43–63.

5. Baum, S 1997, 'Sydney, Australia: A Global City? Testing the Social Polarisation Thesis', Urban Studies, Vol. 34, No. 11, pp. 1881-1901.

6. Castells, Manuel 1996, The Rise of the Network Society, Blackwell, Oxford.

7. Cuthbert, A 2001, 'Going Global: Reflexivity and Contextualism in Urban Design Education', Urban Design, Vol.6, No. 3, pp. 297 - 316.

8. Derudder, T, Witlox & Catalano 2003, 'Hierarchical Tendencies and Regional Patterns in the World City Network: A Global Urban Analysis of 234 Cities', Regional Studies, Vol. 37, No.9, pp.875–886.

9. Friedmann, J&Wolff, G.1982, ' World city formation: an agenda for research and action', International Journal of Urban and Regional Research, No.3, pp. 309-344.

10. Friedmann, J 1986, 'The World City Hypothesis' Development and Change, No. 17, pp. 69-83.

11. Globalization and Cities 2002, Environment and Urbanization, Vol. 14, No. 3, pp. 3-12.

12. Hales, M, King, S & Mendoza Pena, A 2010, 'The Urban Elite: The A.T. Kearney Global cities Index 2010', The Chicago Council on Global Affairs and Foreign Policy Magazine, pp.1-18.

13. Kra¨tke, S 2000, 'Berlin: Towards a Global City?', Urban Studies, Vol. 38, No. 10, pp. 1777–1799.

14. Matusitz, J 2010, 'Glurbanization theory: an analysis of global cities', International Review of Sociology,Vol. 20, No. 1, pp. 1-14.

15. Mccann, P 2003, 'Global Village or Global City? The (Urban) Communications Revolution and Education',Paedagogica Historica, Vol. 39, No. 1, pp. 165 – 178.

16. McIntosh, A 2002, 'Global cities symposium: The global city today', Journal of Real Estate Portfolio Management, No. 8, pp. 83-87.

17. Measuring globalization the global top 20 2005, viewed 12 April 2011, www.foreignpolicy.com .

18. Melchert Saguas Presas, L 2004, 'Transnational urban spaces and urban environmental reforms: analyzing Beijing's environmental restructuring in the light of globalization', Cities, Vol. 21, No. 4, pp. 321–328.

34. Comparative advantage

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

19. Narayana, MR 2008a, ‘Globalization and Urban Growth:Evidence for Bangalore (India)’. January 2008, University of Tokyo and Institute for Social and Economic Change, viewedFebruary 2008, <http://www.e.u-tokyo.ac.jp/cirje/research/03research02dp.html>
20. Narayana, MR 2008b, ‘Performance of Urban India during Globalization Period: An Economic Analysis’, January 2008, University of Tokyo and Institute for Social and Economic Change, viewedFebruary 2008, <http://www.e.u-tokyo.ac.jp/cirje/research/03research02dp.html>
21. Ng, MK & Hills, P 2003, ‘World cities or great cities? A comparative study of five Asian metropolises’, Cities, Vol. 20, No. 3, pp.151–165.
22. Öktema, B2011, ‘The Role of Global City Discourses in the Development and Transformation of the Buyukdere-Maslak Axis into the International Business District of Istanbul’, International Planning Studies, Vol. 16, No. 1, pp.27–42.
23. Sassen, S 1991, The global city: New York, London, Tokyo, Princeton University Press, Princeton.
24. Sassen, S 1994, Cities in a world economy, London: Pine Forge Press.
25. Sassen, S 2002, ‘Locating citieson global circuits’, Environment and Urbanization, Vol.14, No.1, pp. 13-30.
26. Savitch, HV & Kantor, P 2003, ‘Urban Strategies for a Global Era : A Cross-National Comparison’, American Behavioral Scientist, No.46, pp.1002-1033.
27. Sites, W 2003, ‘Global City, American City: Theories of Globalization and Approaches to Urban Histo’,Urban History, No.29, pp. 333-346.
28. Shatkin, G 2007, ‘Global cities of the South:Emerging perspectives on growth and inequality’, Cities, Vol. 24, pp.1–15.
29. Short, JR, Breitbach, C, Buckman, S&Essex J 2000, ‘From World Cities to Gateway Cities’, City, Vol.4, No. 3, pp.317-340.
30. Short,JR 2002, ' Cities and Globalization', Globalization and World Cities (GAWC) Annual Lecture,<http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/al4.html>
31. Short,J R 2004, ‘Black Holes and Loose Connections in the Global Urban Network’, The Professional Geographer, Vol. 56, No.2, pp. 295–302.
32. Taylor, PJ 2003, ‘World City Network Formation: Global Connections’, Urban Geography, Vol.24, No 5, pp. 431-441.
33. Taylor, PJ & Aranya, R 2008, ‘A Global 'Urban Roller Coaster? Connectivity Changes in the World City Network’, Regional Studies, Vol.42, No.1, pp. 1 -16.
34. The global top 20 2007, foreign policy magazine, viewed 12 April2011, www.foreignpolicy .com
35. Tsukamoto, T & K.Vogel, R 2004, ‘Globalization and Urban Governance: A Comparative Analysis of Decentralization in World Cities', paper presented at City Futures Conference, University of Illinois at Chicago, 8-10 July.
36. Wolfe, D 2001, 'Globalization, Information and Communication Technologies and Local and Regional Systems of Innovation', University of Toronto, Department of Political Science, pp. 1-21.
37. Zebardast, E 2009, ‘The Housing Domain of Quality of Life and Life Satisfaction in the Spontaneous Settlements on the Tehran Metropolitan Fringe’, Springer, No.90, pp. 307–324.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]